

Poimintoja Inarin kirjastolaitoksen taipaleelta

Eija Kiviniemi

Poimintoja Inarin kirjastolaitoksen taipaleelta

Borgin aika

Kirjastomme perustaja Edward Wilhelm Borg oli oman aikansa strategi, jonka suurena haaveena oli nostaa Inarilaisten sivistystasoa lukutaidon avulla. Lukutaidon hankkimiseksi ja ylläpitämiseksi tarvittiin Inariin lainakirjasto Kun Inarilaiset, rahattomuuteen ja köyhyyteen vedoten eivät tuntuneet pääsevän asiassa jatkailua pidemmälle, päätti Borg ottaa ohjat omiin käsiinsä. Hän hankki Walmannin veljeksiltä rahat ja tilasi kirjat Helsingistä. (Kirjaston perustamispäivä 13.3.1859). Näin Inarilaiset pääsivät nauttimaan elämänpiirin laajentumisesta ilman omia investointeja.

Pontevan kappalaisen hankkimasta kirjakokoelmasta ei päässyt nauttimaan maksutta, vaan kirjojen lainaus hinnoiteltiin siten, että pienemmistä kirjoista maksettiin kuukausimaksua kopeekka ja suuremmista kolme. Jos asiakas pystyi kerralla maksamaan kokonaisen ruplan ei hänen sen koomin tarvinnut huolehtia maksuista.

Maksupolitiikka rajoitti kuitenkin tavoitteena ollutta lukutaidon kohottamista, sillä köyhät eivät päässeet osalliseksi lukemisen riemuista. Toinen syy lukuinnostuksen vähäisyyteen saattoi olla suomenkielen taitamattomuus, sillä Inarissa asui 1850-luvulla Itkosen mukaan lappalaisia 638 ja suomalaisia vain 179 (Itkonen 1952, 195).

Kirjastomaksuista luovuttiin v. 1872, jolloin Kittiläläiset olivat puuhaamassa omaa kirjastoaan. Teuvo Lehtola mainitsi muisteluksissaan, että Kittiläläiset ne vasta ja ahkeria lukijoita olivat, vai olisivatko he muuten vain rakastaneet kirjoja, sillä lainaksi haettua aineistoa ei muistettu palauttaa. Vaikeaahan semmoisessa tilanteessa on kirjastoa ylläpitää. Inarissa sen sijaan kirjoista pidettiin hyvää huolta, sillä lainassa oleva aineisto piti aina käräjien aikaan tuoda tarkastettavaksi

Huvittavaa ja hyödyllistä kirjallisuutta

Kirjallisuus oli arvatenkin valistusaatteen mukaisesti ”huvittavaista ja hyödyllistä”, jonka parissa joutoaika rattoisasti vietetään (A.J.Europaeus), mutta ei kovin laaja, sillä 1850-luvulla suomenkielistä kirjallisuutta oli julkaistu alle 350 nimekettä ja uusia ilmestyi vajaa sata vuosittain. (Karjalainen, 1997). Tuomo Itkosen muistelmista saa kuitenkin sellaisen käsityksen, että niukkuudesta huolimatta kokoelmista löytyi tuolle ajalle keskeisten teosten lisäksi myös uutuuksia. Hankintaa rajoitti osaltaan varojen sattumanvaraisuus, tiedon saanti ja pitkistä etäisyyksistä aiheutuneet hankintavaikeudet. Vaikeuksista huolimatta kirjastotoiminta on jatkunut sota-aikojen lukuun ottamatta yhtäjaksoisesti aina näihin päiviin saakka.

Saamenkielistä kirjallisuutta ei juurikaan ollut tarjolla. Borg sai kunnian julkaista ensimmäisen lapinkielisen aapisen v. 1859 inarinlapiksi, josta inarilaiset olivat tietysti ylpeitä, mutta kun Utsjoen tuntureilta uhkasi ”tulvata” Inarin puolelle tunturilapinkielistä kirjallisuutta, inarilaiset pahastuivat ja kokivat tämän uhkana omalle kielelleen. He pelkäsivät korkeaan ja kunnialliseen uskonnolliseen sekä kirjakielen asemaan korotetun tunturilapin syrjäyttävän oman kielensä. Ylpeys omasta kielestä ja vastahakoisuus tunturilapin omaksumiseen aiheuttivat sen, että inarilaiset halusivat käyttää mieluummin suomen kieltä kuin tunturilappia (Itkonen 1952, 153).

Mitä tämä tunturien takaa” tulvaava” saamenkielinen kirjallisuus piti sitten sisällään?

Ensimmäisinä aiheina tulivat v. 1858 Andelinin lapintamina pienet kertomuskirjaset ”Rampa Laura ja ”Kolme päivää Sairion kylässä”. Seuraavan vuonna nipin napin Borgin julkaisua myöhemmin 28-sivuinen ”Aapiskirja”, v.1860 Andel Möllerin ja Svebiliuksen katekismukset., sekä käännökset ”Pipliallinen historia” ja ”Evankeliumikirja”. Kaksi vuotta myöhemmin näki päivänvalon ”Laskennon oppikirja”, v. 1863 ”Lutherin lyhyt epistolapostilla”, sekä yhdessä Aslak Laitin kanssa lapintama ”Lutherin pieni evankeliumipostilla”. Viiden vuoden sisällä Andel julkaisi 1888 sivua lapinkielistä kirjallisuutta, eikä työ päättynyt suinkaan tähän, vaan v. 1858 hän julkaisi vielä 126-sivuisen ”Kertomuksen Utsjoen pitäjistä” ja hahmotteli tunturilapin sanakirjaa (Itkonen 1952, 153). Ei ole siis ihme, että inarilaiset tunsivat jääneensä varjoon. Tunturilappia oli saatavilla painettuna, oikein kirjamuodossa, mitä tuohon aikaan pidettiin korkeassa arvossa. Minkälainen inarinsaamen asema olisikaan nykyään, jos tuo ”tulva” olisi suuntautunut toiseen suuntaan? Jos Andel olisikin toiminut Inarissa ja julkaissut teoksensa inarinsaameksi.

Kirjastotoimi kunnallistuu

Inarissa, samoin kuin muuallakin Suomessa, siirrettiin 1800-luvun loppupuolella monia tehtäviä liiaksi työllistetyltä papistolta maallisen vallan hoidettavaksi. Inarissa kuntahallituksen perustamiskokous pidettiin sunnuntaina 25.6.1876, jolloin pitäjänkokous päätti, että kuntahallitus alkaa vaikuttaa 1 tulevaa heinäkuuta. Kirjastonhoito siirtyi kunnan tehtäväksi vasta kuusitoista vuotta myöhemmin v.1892, mutta sijoituspaikkana säilyi edelleen pappila.

Sieltä jouduttiin kuitenkin siirtymään kunnantuvalle, kun pappila paloi v. 1912. Tilanahtauden vuoksi kirjat vietiin edelleen v.1924 Heimo Lehtolan vierashuoneeseen, jossa Helmi Lehtola ryhtyi hoitamaan kirjastoa. Lehtolan pirtistä kirjat kulkeutuivat koululle, joka tuhoutui tulipalossa v. 1953. Uusi hoitaja Teuvo Lehtola, otti jäljelle jääneet kirjat kotiinsa aina vuoteen 1967 saakka, jolloin kirjasto sai ensimmäistä kertaa vartavasten omaan tarkoitukseen suunnitellut tilat Pohjois-Inarin kansalaiskoululta käyttöönsä.

Kuntakeskus siirtyy Ivaloon ja sinne perustetaan kantakirjasto

Kuntakeskuksen siirryttyä Ivaloon 1937, perustettiin sinne vuoden 1928 KirjL:n hengen mukaisesti myös kantakirjasto, jota opettaja Eevi Perätalo ryhtyi hoitamaan oman työnsä ohessa. Aiemmin toiminut Inarin kirjasto ja Koppeloon v. 1939 perustettu toimipiste nimettiin piirikirjastoiksi, joilla oli oma johtokunta. Johtokuntapaikat olivat varsin arvostettuja, sillä esim. kantakirjaston puheenjohtajana toimi pitkään kunnanjohtaja Antti Avaskari. Muissakin johtokunnissa olivat edustettuna kunnan keskeiset luottamusmiehet. Sodan jälkeen toiminta oli jälleenrakennuksen vuoksi hiljaista, mutta vaikeuksista huolimatta Kaamaseen perustettiin kolmas piirikirjasto v. 1949..

Kirjastotoiminnan ulottamista kaikkiin kyliin hankaloitti ainainen rahapula. Vuoden 1958 talousarvion täytäntöönpanon yhteydessä harkittiin tosin uusien piirikirjastojen perustamista, mutta pelättiin, että kaikki rahat kuluisivat palkka ym. menoihin ja varsinaiseen kirjahankintaa ei enää jäisi rahoja. Näin asia jäi jälleen kerran sikseen.

Uudesta Kirjastolaista potkua kirjastotoimen kehittämiseksi

V. 1961 KirjL , jota yleisesti kutsuttiin valtionapulaiksi, koska se ei määritellyt tavoitteita tai tehtäviä, merkitsi huomattavaa piristysruisketta kuntamme kirjastotoiminnalle. Piirikirjasto ja kantakirjasto nimeke poistettiin ja käyttöön otettiin termit pääkirjasto ja sivukirjasto. Samalla johtokunnat jäivät historiaan ja kirjastoasioista päättämään muodostettiin kirjastolautakunta.

Uusia sivukirjastoja perustettiin kaikkien koulujen yhteyteen ja alettiin kantaa huolta myös pääkirjaston kehnosta tilasta. Kirjaston kirjat eivät olleet ehtineet pölyttyä pitkään yhdessä paikassa, sillä kirjoja oli rahdattu opettajien asunnoista, luokkahuoneisiin, kellareihin ja vintille kulloisenkin koulun tilantarpeen mukaan.

Tarkastaja Lehväslaiho paheksuu asiantilaa kirjeessään (16.4.1961) seuraavasti : Tarkastettuani Inarin pääkirjaston esitän kunnioittavasti seuraavaa: ” Kirjaston sijaintia luokkahuoneessa ei pidetä suotavana, kun on kyseessä pääkirjasto. Kun kuntaan tullaan lähivuosina rakentamaan kansalais- tai oppikoulu, kehottaisin varaamaan siitä huonetilaa myös pääkirjastoa varten.” Kirjeessään hän tuo esille myös silloisen tilantarpeen ja kyseenalaistaa suunnitellun kirjastotilan kunnostamista kansakoulun asuntolan kellarikerrokseen, kehottaa tilaamaan aikakauslehtiä ja hankkimaan tien laitaan kirjasto-suuntaviitan sekä seinään sijoitettavan kirjastokilven.

Näin jälkikäteen voi hiukan huvittuneena todeta, että kovin pienistä asioista silloiset tarkastajat kantoivat huolta, mutta ilmeisesti se siihen aikaan oli tarpeellista. Ohjeita myöskin noudatettiin Pääkirjasto siirtyi v. 1963 oppikoulun tiloihin, josta muutettiin v. 1974 Sudentielle Vilho Junttilan vuokrahuoneistoon.

Kirjastonhoitajina olivat toimineet sodan jälkeen opettajat Niilo Sinkko (1948-1955) ja Anni Viitanen (1955-1964). Vuodesta 1964 alkaen kirjastonhoidosta vastasi kirjastonhoitaja Kaisa Äijälä, joka kirjaston aktiivisen kehittämisen myötä valittiin ensimmäiseksi kokoaikaiseksi viranhaltijaksi v. 1973 Samana vuonna pääkirjastoon perustettiin myös päätoiminen kirjastoapulaisen virka. (Lue Kaisan tervehdys sivutoimiselta ajalta). Kaisa oli idearikas, aikaansaapa ja kannustava esimies. Ei siis ihme, että hän sai minutkin houkuteltua jo lukioaikana ensin sivukirjastonhoitajaksi ja myöhemmin peräti kunnankirjastonhoitajan vaativaan virkaan.

Rakentamisesta vauhtia kirjastotoimen kehittämiseen

Junttilan vuokrahuoneisto oli jälleen kerran väliaikainen ratkaisu. Astuttuani kesken opintojeni (Kaisa Äijälän houkuttelemana) johtajan saappaisiin (1.2.1976) jouduin välittömästi miettimään uusia tilajärjestelyjä. Samaan aikaan piti ratkaista tehottomasti toimineiden sivukirjastojen kohtalo siten että syrjäkylien palvelut voitiin hoitaa. Kirjastoauton hankkiminen vaikutti parhaalta ratkaisulta, mutta asia tuntui olleen vaikea pala luottamushenkilöille, sillä auton hankintaa oli mietitty jo 60-luvulta lähtien.

Kokemattomuudesta oli tässä tilanteessa oikeastaan hyötyä, sillä byrokratian koukeroita tunnistamatta, hankkeita lähdettiin viemään ”ryminällä” eteenpäin. Tuohon aikaan kirjaston johtaja pääsi lautakunnan esittelijän ominaisuudessa suoraan vaikuttamaan kunnan johtoportaan ja muutenkin silloiset luottamusmiehet suhtautuivat suojeasti nuoreen tulokkaaseen. Jotkut jopa kannustivat radikaaliin toimintaan toteamalla, että paperinpyörittäjiä ja punankynän käyttäjiä on kunnassa tarpeeksi, mutta rohkeista toimijoista on pulaa

Kun kirjaston lisäksi myös kunnanvirastolla kärsittiin tila-ongelmista, päätettiin näitä kahta hanketta lähteä viemään yhdessä eteenpäin. Helle Kannilan viisaat ajatukset mielessäni esitin, että ainakin kirjasto kannattaisi sijoittaa palvelu- ja liikelaitoksien yhteyteen, jolloin asiakkaat voisivat piipahtaa siellä muiden asioiden hoitamisen yhteydessä. Eri vaihtoehtojen vertailun jälkeen näin myös tapahtui.

Pääkirjasto saatiin rakenteille syksyllä 1979. Tuohon aikaan Inarissa vallitsi voimakas usko tulevaisuuteen, jota heijastaa seuraava Lapin Kansan artikkelista otettu lainaus: ”Vasaran pauke on kuulunut tänä kesänä tavallista napakammin. Inarin kuntakeskus rakentaa eikä pihistä puuta. Nyt tehdään elintilaa yrityksille ja liikkeille. Liiketiloja nikkaroidaan kylän sydämessä, laidoilla puurtavat yksityiset talonrakentajat. Töistä näyttävin on kirjasto. n 2 milj. maksava kuntalaisille rakennettava lukusoppi. Talon myötä kunta toivoo kirjastoauton ostonkin ratkeavan. Elintilaa laajentaa Konekoti, Osuuspankin uusi liiketila, Kukkolan liiketilat. Myös seurakunta haluaisi uuden viraston ja ehompia asuinhuoneistoja. Tahollaan jyllää Ivalossa myös rajavartiosto. Armeija rakentaa lämpökeskuksen ja korjaamohallin.

Vauhdista eivät jää yksityisetkään, sillä omakotitaloja rakennetaan 70-80. Lisäksi töitä paiskitaan 15 porotilalla ja 10 kolttatilalla. Rivitalo valmistuu uuden kirjaston lähelle ja lähivuosina tähän samaan yhteyteen rakennetaan vielä kunnan virastotalo ja linja-autoasema.”

Uudet tilat osoittautuivat suosituiksi, sillä avajaispäivänä väkeä virtasi sisään ja ulos lähes 2000 henkeä. Henkilökuntaa palkattiin ripeään tahtiin, niin että meitä oli parhaimmillaan 8,2 henkeä ja lisäksi vielä muutama työllistetty. Kirjastoautokin saatiin monien hauskojen juttujen myötävaikutuksella. Eräs tällainen oli kouluhallituksen kirjastotoimiston toimistopäällikkö Kaarina Rannan ja Sirkka Sarkolan yllätysvierailu. kunnassamme .

Talon valmistuttua olin useaan otteeseen soitellut kouluhallitukseen ja tivannut auton hankintalupaa, kun tallikin oli jo valmiiksi rakennettu. Niinpä sitten erään aamuna , kun olin hyllyjen välissä tiedonhakutehtävissä kuului ulko-oven takaa valtavaa jyskytystä. Riensin katsomaan, mistä moinen meteli johtuu ja näin oven takana seisoskelevan kaksi matkapukuista naista. Lähemmäksi astuttuani tunnistin heidät edellä mainitsemikseni varsin korkeiksi virkamiehiksi, jotka olivat kuplavolkkarilla matkalla Norjaan. Ensihämmästyksestä selvittyäni kutsuin heidät sisälle , jossa he jo kättelyvaiheessa virkkoivat tulleen katsomaan uutta kirjastoa, jossa myös kirjastoautotoiminnan aloittamiseen on valmiudet. Aikansa taloa kierreltyään ja talliin kurkistettuaan, he poistuivat ilmeisen tyytyväisinä näkemäänsä, sillä muutaman kuukauden kuluttua posti toi kaipaamamme hankintaluvan v. 1981.

Meno oli rivakkaa, sillä kymmenen vuoden sisällä rakennettiin pääkirjaston lisäksi, uudet tilat Inarin kirjastolle sekä Nellimin ja Sevettijärven lainausasemalle, sivukirjastoverkosto korvattiin kirjastoautopalveluilla ja henkilökunnan määrä moninkertaistettiin. Tämä tuotti myös tulosta, mistä oli osoituksena monet arvovaltaiset vierailut ja tunnustukset toiminnallemme. Alallamme arvostettu Kirjastolehti suitsutti kiitosta vuonna 1985 julkaistussa monisivuisessa artikkelissa, joista nostan esille muutamia poimintoja.

Artikkelissa kuvattiin Inarin kuntaa ja sen kuntakeskusta Ivaloa kansainvälisen ilmapiirin ympäröimäksi ja väkeä toimeliaaksi olihan työttömyysaste läänin pienimpiä alle, 12 %:a . Kirjaston ilmettä ja suunnitelmia kuvattiin hämmästyttävän moderneiksi ja henkilökunta ennakkoluulottomaksi, myönteiseksi ja kokeilunhaluiseksi. Yhteistyö kunnan sivistystoimen sisällä kukoisti , mikä tarjosi mahdollisuuksia monenlaiseen kulttuuritarjontaan. Toimittajien mielestä kaikesta huomasi, että kirjastollamme on pitkä ja vahva ammattitaito takana.

Tekstin painoarvoa lisää se tosiseikka, että toimittajat viipyivät paikkakunnalla useita päiviä ja kävivät tutustumassa Ivalon lisäksi mm.. Inarin kirkonkylään ja Nellimiin.

Kirjastopalveluja tietoverkkojen kautta

Jo 1980-luvun alussa olimme suunnitelleet vuorovaikutteisen kuntalaisten tietoaseman sijoittamisesta kirjastoon. Halusimme muodostaa kirjastoista paikan, jossa kansalaiset voisivat toimitella asioitaan , saada tietoa itselleen tärkeistä asioista ja lähettää palautetta kunnan päättäjille atk-laitteiden välityksellä. Puutteellinen välineistö ja tuolloin saatavissa oleva tietämys ei vielä mahdollistanut haaveen toteuttamista.

Asia kuitenkin kyti mielessä ja v. 1992 viisi rohkeaa kunnankirjastoa yhdisti voimavaransa ja ryhtyi toteuttamaan kirjastojen verkottamista. Kun kunnilla ei tuntunut olevan riittävästi omaa rahaa, pyöräytettiin pystyyn Eu-hanke nimeltä Manet. Hankeen aikana kirjastojen aineistot vietiin rekisteriin ja luotiin verkkoyhteydet, joiden avulla voi syrjäseudun asukaskin asioida kirjastossa ja päästä osalliseksi maailmanlaajuisesta informaatiotulvasta. Omien kotisivujen kautta, voidaan lähettää viestejä sekä saada tarpeellista informaatiota kunnassa tarjolla olevista palveluista .

Kirjastoauton uusiminen on myös toteutunut, mutta tuiki tarpeellinen pääkirjaston laajennus odottaa edelleen kuntatason päättäjien suostumusta. (Opetusministeriön kirjastojen rakentamislistalla kirjastomme rakennushanke on sijoitettu v. 2001 ja toiveita on, että se pysyy siellä, mikäli kunta näyttää vihreää valoa.

Kirjastotoimemme on toiminut Norjalais- ja venäläisten kollegojemme tutustumiskohteena. Täältä on haettu vinkkejä ja ideoita heidän oman toiminnan suunnitteluun. jopa niin, että Norjalaiset tekivät Suomesta huomattavia tilauksia. Kirjastojen merkitys kansalaisten kohtaamispaikkana tulee korostumaan ensi vuosituhanella. Meillä saatiin tästä esimaksua jo viisi vuotta sitten, kun tasavaltamme päämies, presidentti Ahtisaari järjesti kansalaistapaamisen kirjastossamme.

Tuolloin vierailun päällimmäiseksi puheenaiheeksi nousi EU:n liittyminen., jota monet inarilaisetkin vastustivat. Nyt kun asia on toteutunut, havaitsemme siitä olevan kunnalle myös hyötyä. Järjestetäänhän Eu:n ulkoministereiden kokoontuminen ensi syksynä Saariselällä.

Presidentin viitoittamaa käytäntöä voisivat myös kunnan päättäjät käyttää hyväkseen. Kirjasto voisi tarjota areenan kuntalaisille järjestettäviä kyselytunteja varten. Käytäntö parantaisi varmasti osaltaan tiedon saantia ja lisäisi yhteisymmärrystä päätöksentekijöiden ja kansalaisten välillä.

Hyvät kuulijat, kuten huomaatte kirjastomme ei ole koskaan tyytynyt systeeminpyörittäjän osaan. Borgin henkeä noudattaen olemme pikemmin toimineet ,tulevaisuudentutkija Mika Mannermaa termiä lainaten, häiriögeneraattorina, joka on kaiken aikaa askeleen edellä muuta kehitystä.

Kunnassa tehtyjen useiden palvelututkimusten mukaan tällainen toiminta on osoittautunut hedelmälliseksi, sillä kirjaston palveluja käytetään runsaasti ja niihin ollaan tyytyväisiä. Kiitos teille rakkaat inarilaiset, siitä, että olemme saaneet palvella teitä. Kiitos ihanista kukkasista ja kannustavista sanoista vaikeiden tilanteiden keskellä. Jatkakaamme yhteistyössä kunniakkaitten perinteidemme vaalimista ja kehittämistä.